

ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ПРОЦЕС ДИВЕРСИФІКАЦІЇ

THE INFLUENCE OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC CONDITIONS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES ON THE DIVERSIFICATION PROCESS

У статті розглянуто вплив організаційно-економічних умов формування і функціонування сільськогосподарських підприємств на процеси диверсифікації діяльності. Серед організаційних умов найбільший вплив на процес диверсифікації мають існуюча організаційно-правова форма діяльності суб'єкта господарювання, його розміри, рівень розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, матеріально-технічної бази, організації праці. Економічні умови включають інвестиційне забезпечення та ресурсний потенціал підприємства, державну підтримку, страхування, оподаткування, кредитування, ціноутворення, собівартість та рівень конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Досліджено динаміку розвитку організаційно-правових форм господарювання в Україні і Хмельницькій області, капітальні інвестиції в Україні і Хмельницькій області, виробничу спеціалізацію і розміри сільськогосподарських підприємств. Здійснено оцінку впливу інвестицій на результати діяльності сільськогосподарських підприємств України. Запропоновано напрями реалізації інвестиційних проєктів у контексті сприяння розвитку агропромислового комплексу області.

Ключові слова: диверсифікація, сільське господарство, сільськогосподарське підприємство, спеціалізація, інвестиції, прибуток, агротуризм.

В статтє рассмотрено влияние организационно-экономических условий формирования

и функционирования сельскохозяйственных предприятий на процессы диверсификации деятельности. Среди организационных условий наибольшее влияние на процесс диверсификации оказывают существующая организационно-правовая форма деятельности субъекта хозяйствования, его размеры, уровень развития специализации и кооперации производства, материально-технической базы, организации труда. Экономические условия включают в себя инвестиционное обеспечение и ресурсный потенциал предприятия, государственную поддержку, страхование, налогообложение, кредитование, ценообразование, себестоимость и уровень конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий. Исследованы динамика развития организационно-правовых форм хозяйствования в Украине и Хмельницкой области, капитальных инвестиций в Украине и Хмельницкой области, производственная специализация и размеры сельскохозяйственных предприятий. Осуществлена оценка влияния инвестиций на результаты деятельности сельскохозяйственных предприятий Украины. Предложены направления реализации инвестиционных проєктов в контексте содействия развитию агропромышленного комплекса области.

Ключевые слова: диверсифікація, сільське господарство, сільськогосподарське підприємство, спеціалізація, інвестиції, прибуток, агротуризм.

УДК 338.33:631.11:005.332.4

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.72-30>

Юр'єв В.В.

аспірант кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»

Yurev Volodymyr

Higher Educational Institution
«Podillia State University»

The article deals with the influence of organizational and economic conditions for the formation and functioning of agricultural enterprises on the processes of diversification of activity. Among the organizational conditions, the greatest impact on the diversification process has an existing organizational and legal form of business entity, its size, level of development of specialization and cooperation of production, material and technical base, organization of labor. Economic conditions include investment support and resource potential of the enterprise, state support, insurance, lending, pricing, cost and level of competitiveness of agricultural enterprises. In modern practice, the functioning of the agrarian sector of the country's economy and regions. There are several directions for the formation of production and economic structures. However, the processes of optimizing the forms of agricultural activities are still continuing, which determines the need to study the processes of formation of optimal sizes of agricultural enterprises, organizational, normative and legal and scientific provision of their functioning and development. The dynamics of development of organizational and legal forms of management in Ukraine and Khmelnytsky region, capital investment in Ukraine and Khmelnytsky region, production specialization and sizes of agricultural enterprises are investigated. The assessment of the investment on the results of agricultural enterprises of Ukraine is expanded. Proposed directions of realization of investment projects in the context of promoting the development of the agro-industrial complex of the region. The study of organizational and economic conditions of agricultural enterprises in Khmelnytsky region showed that the main producers of agricultural products are agricultural enterprises. The share of their products is more than 60%, of which one tenth of the products are produced by farms. The share of their products is more than 60%, of which one tenth of the products are produced by farms; The most powerful component of the crop industry in the region was and remains grain farming, which fully ensures the food security of the region. The activity of agricultural producers during the study period was profitable, which was facilitated by state support in terms of creating a favorable investment climate, subsidy policies and preferential taxation of performance. Khmelnytsky region has significant potential for organic production, export and consumption in the domestic market. The main tasks of tourism development in Khmelnytsky region are the formation of a tourist and recreational complex that would meet the needs of the population in sanatorium treatment, recreation and tourism; formation of a market of internationally competitive recreational services based on the efficient use of available natural and cultural-historical resources while preserving the environment, attracting the maximum number of tourists to the region, increasing revenues, including foreign exchange, to local budgets, maintaining a clean environment.

Key words: diversification, agriculture, agricultural enterprise, specialization, investment, profit, agritourism.

Постановка проблеми. Перспективи розвитку аграрного сектору економіки України зумовлюють необхідність подальшого пошуку напрямів підвищення ефективності виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств, що включають оптимальне використання наявних ресурсів, їх подальше раціональне використання, віднов-

лення та розвиток галузі тваринництва. Це пояснюється тим, що в умовах ринкової економіки для підприємства вкрай важливим є пошук оптимальної структури виробництва як важливої передумови диверсифікації виробничої діяльності. Поряд із цим ефективна діяльність сільськогосподарських підприємств повинна базуватися на такому

організаційно-економічному механізмі господарювання, який давав би їм змогу вести розширене відтворення. Одним з елементів такого механізму є диверсифікація. На нашу думку, саме диверсифікація є найбільш реальною умовою такого відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням передумов і напрямів диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств займалися такі науковці, як О.Л. Бурляй, М.А. Коротєєв, Н.Ф. Павленчик, Є.Ф. Перегуда, А.Д. Чикуркова, І.В. Чукіна. Разом із тим не вирішеними залишаються питання визначення впливу організаційно-економічних умов діяльності сільськогосподарських підприємств на процес диверсифікації.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення впливу організаційно-економічних умов діяльності сільськогосподарських підприємств на процес диверсифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Термін «диверсифікація» (від лат. *diversus* – різний, віддалений, *fasere* – робити) означає розмаїття, різнобічний розвиток; проникнення до інших галузей виробництва, сфери послуг тощо; розширення асортименту виготовлення виробів, надання послуг. У сучасних наукових публікаціях диверсифікацію пов'язують передусім із переходом до багатопрофільного виробництва із широкою номенклатурою продукції [11, с. 81]. Узагальнюючи різні підходи, вважаємо, що термін «диверсифікація діяльності сільськогосподарського підприємства» доцільно визначати як процес, що охоплює стратегію забезпечення конкурентоспроможного розвитку, яка передбачає впровадження організаційно-економічних і правових змін на сільськогосподарських підприємствах [12, с. 82]. Перевагами диверсифікації в аграрній сфері економіки є: гнучкість, адаптованість до кон'юнктурних коливань, розширення асортименту продукції, зростання прибутку, зниження витрат на збут, економія від масштабу, розподіл фінансових ризиків за різними напрямками, полегшення виходу на світовий ринок, оптимізація структури і розмірів виробництва. Недоліками диверсифікації в аграрній сфері економіки є: великі витрати на вхід у галузь та вихід із галузі у разі невдачі, для отримання прибутків потрібний час, брак знань і навичок управлінського персоналу, високий рівень ризику, неможливість точної оцінки перспективи диверсифікації, монополізація економіки [12, с. 84].

Диверсифікація діяльності сільськогосподарських підприємств дасть змогу мінімізувати ризики від несприятливих явищ агротехнічного і погоднокліматичного характеру та непередбачених тенденцій на ринку, сприятиме оптимізації галузевої структури та нівелюванню сезонності сільськогосподарського виробництва. Це не лише гарантує

регулярність отримання доходів та підвищення прибутковості діяльності товаровиробників, а й сприятиме реалізації загальнодержавних пріоритетів із забезпечення продовольчої безпеки країни, підвищення зайнятості населення та вирішення соціальних і матеріальних потреб селян [1, с. 61].

Вагомими причинно-наслідковими чинниками зовнішнього характеру виступають: територіальне розташування аграрного підприємства, дорожня мережа, зв'язок, розташування промислових підприємств, загальний соціально-економічний розвиток регіону, наявність заготівельно-збутових організацій і підприємств, інституційна підтримка держави тощо. До внутрішніх чинників слід віднести передусім стан матеріально-технічної бази, забезпеченість трудовими ресурсами кількісного та кваліфікаційного складу, рівень налагодженості партнерських зв'язків із постачальницько-обслуговуючими і збутовими підприємствами та організаціями тощо [2, с. 62].

Процес диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств ґрунтується на науково обґрунтованому використанні наявних організаційно-економічних умов їх формування і функціонування. Серед організаційних умов найбільший вплив на процес диверсифікації мають існуюча організаційно-правова форма діяльності суб'єкта господарювання, його розміри, рівень розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, матеріально-технічної бази, організації праці. Економічні умови включають інвестиційне забезпечення та ресурсний потенціал підприємства, державну підтримку, страхування, оподаткування, кредитування, ціноутворення, собівартість та рівень конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

У сучасній практиці функціонування аграрного сектору економіки країни і регіонів існує декілька напрямів формування виробничо-господарських структур. Проте процеси оптимізації форм сільськогосподарської діяльності ще продовжуються, що зумовлює потребу у дослідженні процесів формування оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств, організаційного, нормативно-правового та наукового забезпечення їх функціонування і розвитку. Аналіз структури організаційно-правових форм господарювання в динаміці наведено в табл. 1.

Результати дослідження свідчать, що протягом 2016–2020 рр. в Україні і Хмельницькій області мало місце зростання загальної кількості суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм – відповідно на 210 377 од., або на 17,8%, та на 2 667 од., або на 9,6%. У розрізі груп підприємств найбільше зросла кількість господарських товариств – на 31,5% і 28,0% відповідно та фермерських господарств – на 7,6% і 14,1% відповідно. Поряд із цим зменшилася загальна кількість

Динаміка розвитку організаційно-правових форм господарювання в Україні і Хмельницькій області, од.

Група підприємств	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р. від 2016 р.	2020 р. у % до 2016 р.
Україна							
Усього юридичних осіб, із них	1185071	1235024	1298435	1350627	1395448	210377	117,8
Господарські товариства	550761	594438	649735	691539	724339	173578	131,5
Приватні підприємства	202352	200295	199990	200285	200160	-2192	98,9
Кооперативи	26460	26975	27524	28071	28596	2136	108,1
Фермерські господарства	44409	45035	45654	46929	47803	3394	107,6
Державні підприємства	3982	3893	3822	3750	3713	-269	93,2
Інші форми господарювання	357107	479991	371710	380053	390837	33730	109,4
Хмельницька область							
Усього юридичних осіб, із них	27807	28447	29343	29895	30474	2667	109,6
Господарські товариства	6810	7326	7845	8273	8714	1904	128,0
Приватні підприємства	5533	5589	5649	5643	5562	29	100,5
Кооперативи	1142	1195	1242	1298	1332	190	116,6
Фермерські господарства	1657	1698	1765	1842	1891	234	114,1
Державні підприємства	70	69	67	67	66	-4	94,3
Інші форми господарювання	12595	12570	12775	12772	12909	314	102,5

Джерело: розраховано автором за даними [4, с. 229; 5, с. 221–221; 8, с. 190–191]

приватних та державних підприємств по Україні – на 1,1% і 6,8% відповідно. У Хмельницькій області кількість приватних підприємств практично не змінилася, проте кількість державних підприємств зменшилася на 5,7%.

Отже, основними організаційними формами господарювання є господарські товариства (домінуючими є товариства з обмеженою відповідальністю), приватні підприємства та фермерські господарства.

Важливою економічною умовою для розвитку сільськогосподарських підприємств є їх розподіл за розміром. Аналіз їх розподілу в 2016–2020 рр. за розміром у Хмельницькій області свідчить, що питома вага малих підприємств коливалася в усіх сферах економічної діяльності – від 94,2% до 94,7%, зокрема у сільському господарстві – відповідно від 93,2% до 94,8% (табл. 2).

Аналіз розподілу підприємств України, що здійснювали сільськогосподарську діяльність 2020 р., за розміром сільськогосподарських угідь показав, що переважна більшість підприємств (7 889, або 16,6% від загальної їх кількості) мали розмір від 100,01 до 500,00 га. Вони мали у своєму розпорядженні 1 928,1 тис. га сільськогосподарських угідь, що становило 98,5% від загальної площі сільськогосподарських угідь.

У цілому аналіз статистичних даних свідчить, що найбільшу питому вагу, а саме 17,1% від загальної площі сільськогосподарських угідь, мали господарства (2 409 од.) із розміром від 1000,01 до 2000,00 га. У їхньому розпорядженні було 3 458,9 тис га сільськогосподарських угідь. Понад 10 000,00 га мали 184 господарства, що

становить 0,4% від загальної їх кількості. У їхньому розпорядженні було 4 280,1 тис га, або 21,1% від загальної площі сільськогосподарських угідь

У Хмельницькій області ситуація дещо відрізняється. Найбільша питома вага підприємств, а саме 22,7% від загальної їх кількості, мали розмір від 50,00 до 100,00 га та використовували 168 тис га сільськогосподарських угідь, що становило близько 1,7% від загальної площі сільськогосподарських угідь. Розмір сільськогосподарських угідь понад 10 000 га мали 14 підприємств, що становило 0,8% від загальної кількості. Вони використовували 367,8 тис га наявних сільськогосподарських угідь, що становило близько 43% від загальної площі сільськогосподарських угідь. Це пояснюється специфікою сучасного етапу розвитку агропромислового виробництва України, коли відбуваються інтеграційні процеси і часто сільськогосподарські підприємства входять до складу агрохолдингів.

Важливим етапом під час оцінки організаційно-економічних умов діяльності сільськогосподарських підприємств є дослідження раціональної виробничої структури. Її метою є створення умов для досягнення вищої ефективності виробництва. Виробнича структура сільськогосподарського виробництва, яка склалася в Україні під впливом природних і соціально-економічних чинників, є важливою умовою, яку необхідно враховувати під час побудови організаційно-економічного механізму диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств на перспективу. Вона визначається на основі структури грошових надходжень та інших економічних показників

Таблиця 2

Кількість і розмір підприємств Хмельницької області

Рік	Кількість підприємств				
	усього	у тому числі, відсотків			
		великі підприємства	середні підприємства	малі підприємства	з них мікропідприємства
Усього					
2016	6228	0,1	5,7	94,2	77,4
2017	6954	0,1	5,3	94,6	79,4
2018	7431	0,1	5,2	94,7	80,2
2019	7864	0,1	5,6	94,3	80,2
2020	7654	0,2	5,6	94,2	80,4
Сільське господарство					
2016	1415	0,2	6,6	93,2	83,1
2017	1657	0,2	6,3	93,5	84,9
2018	1694	0,1	5,3	94,6	85,4
2019	1721	0,2	5,4	94,4	85,6
2020	1740	0,2	5,0	94,8	86,0

Джерело: розраховано автором за даними [8, с. 352]

(структури посівних площ, структури поголів'я, структури вартості виробленої продукції в постійних цінах 2016 р.).

У виробничій структурі сільськогосподарських підприємств України переважає виробництво продукції рослинництва, частка якої у структурі грошових надходжень 2020 р. становила 77,3%. У структурі рослинницької продукції переважали зернові і зернобобові культури (33,9%) та технічні культури (26,5%). Частка основних видів продукції (м'ясо, молоко) для сільськогосподарських підприємств залишається незначною – 12,0% і 6,7% відповідно [13, с. 27].

У розрізі підприємств Хмельницької області теж спостерігається тенденція переважання виробництва продукції рослинництва, частка якої у структурі грошових надходжень 2020 р. становила 81,8%. У структурі рослинницької продукції найбільшу питому вагу становили зернові та зернобобові культури (37,4%), а також технічні культури (29,5%). Частка основних видів продукції тваринництва (м'ясо, молоко) для сільськогосподарських підприємств теж залишається незначною – відповідно 5,9% і 8,9% [8, с. 224].

Важливим економічним складником організаційно-економічних умов розвитку сільськогосподарських підприємств є можливість отримання інвестицій. Фінансові ресурси необхідні підприємству для фінансування операційної та майбутньої діяльності, у т. ч. проєктів диверсифікації. На нашу думку, створення спільних підприємств та стратегічних альянсів є однією з найперспективніших форм залучення інвестицій сільськогосподарськими підприємствами. Ця ідея може бути реалізована на основі додаткових внесків до статутного фонду підприємства. При цьому інвестори мають бути фінансово міцними компаніями, а їхні права

та обов'язки мають бути означені Статутом новоствореного підприємства.

Рівень інвестиційного забезпечення відіграє ключову роль у формуванні та розвитку масштабного, успішного й ефективного сільського господарства. Незважаючи на позитивну динаміку зміни величини інвестицій у сільське господарство, їх обсяги нині не задовольняють потреб сільськогосподарських товаровиробників повною мірою. Зовнішні, зокрема іноземні, інвестиції в галузь надходять в обмежених обсягах, а визначити частку сукупного капіталу нерезидентів досить складно. У стратегічній перспективі важливою є реалізація додаткових заходів щодо інвестиційного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників [3, с. 115].

Одним з основних показників, що використовуються для оцінки стану інвестиційного клімату в тих секторах економіки, куди вони спрямовані, є показник «прямі іноземні інвестиції», оскільки кошти залучаються іноземними юридичним і фізичними особами на основі їх незалежної оцінки стану країни можливого інвестування, а саме: законодавчої бази, стану судової системи, рівня корупції тощо.

Дослідження показали, що протягом 2016–2020 рр. загальний обсяг капітальних інвестицій в основний капітал за всіма видами діяльності зріс на 1 493 774 млн грн, або на 16,4%. Обсяг капітальних інвестицій у сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг зріс на 836 152 млн грн, або на 46,2%. Показник загального обсягу капітальних інвестицій в основний капітал за всіма видами діяльності по Хмельницькій області зріс на 149 001 тис грн, або на 41,5%. Проте по сільському господарству, мисливству та наданню пов'язаних із ними послуг

показник «обсяг капітальних інвестицій» зменшився на 295 тис грн, або на 0,6% (табл. 3).

На сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг у Хмельницькій області припадало 25,1% капітальних інвестицій від загальної їх кількості в основний капітал та 1,6% від іноземних інвестицій. Слід відзначити, що найбільше було залучено капітальних інвестицій в 2018 р., найменше – у 2020 р. – 77,6% від рівня 2018 р. [8, с. 283, 287].

Результатом інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств України протягом

2016–2019 рр. стало зростання прибутку сільськогосподарських підприємств на 3076,6 млн грн, або на 3,4%. Проте 2020 р. порівняно з 2016 р. прибуток знизився на 8 783,7 млн грн, або на 9,8%. Причиною цього є низький рівень внутрішніх цін на основні види сільськогосподарської продукції порівняно зі світовими. Рівень рентабельності всієї діяльності зменшився на 11,7 в. п., а операційної діяльності – на 14,6 в. п. (табл. 4).

Основним джерелом фінансування, що забезпечує інтенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва (особливо галузі тваринни-

Таблиця 3

Динаміка капітальних інвестицій в Україні і Хмельницькій області

Види економічної діяльності	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р. від 2016 р.	2020 р. у % до 2016 р.
Україна, млн грн							
Усього	9123259	10499875	11274895	10534118	10617033	1493774	116,4
сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	1810545	2704369	3125651	2463442	2646697	836152	146,2
Хмельницька область, тис. грн							
Усього	359216	448462	578726	623979	508217	149001	141,5
сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	50484	63401	65059	58555	50189	-295	99,4

Джерело: розраховано автором за даними [4, с. 339; 5, с. 332; 8, с. 283]

Таблиця 4

Результати діяльності сільськогосподарських підприємств України у 2016–2020 рр.

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020 р. від 2016 р.	2020 р. у % до 2016 р.
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	90122,1	68606,5	70770,2	93553,6	81596,7	-8525,4	90,5
Підприємства, які одержали прибуток до оподаткування у % до загальної кількості	88,4	86,8	86,8	83,5	83,2	-5,2	-
Фінансовий результат, млн грн	102788,8	88986,2	93549,5	115852,7	108100,9	5312,1	105,2
Підприємства, які одержали збиток до оподаткування у % до загальної кількості	11,6	13,2	13,2	16,5	16,8	5,2	
Фінансовий результат, млн грн	12666,7	20379,7	22779,3	22299,1	26504,2	13837,5	209,2
Чистий прибуток (збиток), млн грн	89816,3	68276,8	70461,8	92892,9	81032,6	-8783,7	90,2
Підприємства, які одержали чистий прибуток у % до загальної кількості	88,4	86,7	86,7	83,5	83,1	-5,3	
Фінансовий результат, млн грн	102496,1	88676,3	93249,0	115197,6	107547,0	5050,9	104,9
Підприємства, які одержали чистий збиток у % до загальної кількості	11,6	13,3	13,3	16,5	16,9	5,3	
Фінансовий результат, млн грн	12679,8	20399,5	22787,2	22304,7	26514,4	13834,6	209,1
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	25,6	16,5	14,2	16,6	13,9	-11,7	
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	33,6	23,2	18,9	19,8	19,0	-14,6	
Кількість найманих працівників, тис осіб	513,2	489,2	479,8	472,1	443,7	-69,5	-50876,3

Джерело: розраховано автором за даними [6, с. 165; 7, с. 165]

цтва), є внутрішні і зовнішні інвестиції, що вимагає поліпшення інвестиційного клімату в Україні. Головним джерелом капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств і організацій, за рахунок яких освоєно 65% загального обсягу. Частка залучених і запозичених коштів, зокрема кредитів банків та інших позик, становила 6,0%, коштів населення, витрачених на будівництво житла, – 9%. За рахунок коштів державного та місцевих бюджетів освоєно 17,4% капітальних інвестицій. Після сповільнення темпів залучення прямих іноземних інвестицій у 2016–2017 рр. спостерігається поштовх інвестиційних процесів у Хмельницькій області. Понад 94% іноземних інвестицій залучено з країн Європейського Союзу, при цьому незмінною залишається п'ятірка країн-інвесторів (Нідерланди, Польща, Кіпр, Німеччина, Ізраїль). Слід зазначити, що основну частину іноземного капіталу, залученого в економіку області, зосереджено у промисловості [9, с. 75].

У Хмельницькій області в 2020–2021 рр. реалізовувалося для розвитку галузі тваринництва шість інвестиційних проєктів, чотири проєкти – у харчовій та переробній промисловості, а також проєкт будівництва елеватора та сервісного центру з обслуговування сільськогосподарської техніки. У галузі тваринництва здійснювалася реконструкція та будівництво трьох свиноплексів на 12 тис голів кожен (ПП «Аграрна компанія 2004» в населених пунктах Гвардійськ і Доброгорща Хмельницького району, Шмирки Волочиського району) за власні кошти, на суму 105 млн грн; молочно-товарної ферми на 400 голів (с. Іршики Старокостянтинівського району) за власні кошти на суму 30 млн грн, пташника на 250 тис голів курчат-бройлерів (ТОВ «Ситний двір», с. Воробіївка Дунаєвецького району). Також у 2021 р. здійснювалася реконструкція ферми для утримання овець на 5 тис голів (ТОВ «Шепіт Поділля» с. Михайлючка Шепетівського району) [10].

На Хмельниччині реалізується інвестиційний проєкт із розведення овець Романівської породи, розрахований на утримання 50 тис голів. Уже у вересні 2021 р. введено в експлуатацію перші черги вівцеферм у Шепетівському районі, де закуплено та поставлено на вирощування близько 15 тис голів овець. Окрім того, протягом 2021 р. за власні кошти сільськогосподарські підприємства завершили п'ять проєктів на суму близько 80 млн грн, а саме: реконструкцію молочно-товарної ферми (друга черга) у ТОВ «НВА «Перлина Поділля» (Білогірський район) на суму 5 млн грн; будівництво елеватора (друга черга) ПП «Аграрна компанія 2004» (Чемеровецький район) на суму 18,7 млн грн; будівництво під'їзної залізничної колії з пунктом відвантаження зерна ТОВ «Хмельницьк-млин» (Хмельницький район) на суму 35 млн грн; пташник проєктною потужністю 100 тис голів

курчат-бройлерів ПФГ «Колос» (м. Полонне) на суму 15 млн грн; ферму з утримання овець на 5 тис голів ТОВ «Агро-Модуль Груп» (с. Косків Шепетівського району). Продовжується будівництво Старокостянтинівського олійно-екстракційного заводу з виробництва соняшникової олії у м. Старокостянтинів (планова річна потужність підприємства становитиме мільйон тонн насіння соняшнику) за власні кошти на суму 3,6 млрд грн. Відкриття нового підприємства дасть змогу створити близько 500 нових робочих місць [10].

Створення сприятливого інвестиційного клімату в області забезпечує залучення і раціональне використання коштів та їх інвестування у найбільш ефективні високотехнологічні виробництва. Реалізація проєктів дасть змогу забезпечити активізацію інвестиційних процесів у Хмельницькій області, створить сприятливі умови для ведення бізнесу та залучення інвестиційного капіталу в економіку Хмельницької області суб'єктами господарювання різних форм власності.

Для поліпшення існуючої ситуації інвестиційними проєктами зазначеного напрямку у Стратегії розвитку Хмельницької області на 2021–2027 рр. передбачається:

- створення позитивного інвестиційного іміджу області;
- залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій в економіку області;
- покращення рівня соціальних та комунальних послуг населенню;
- ефективне використання ділянок типу Greenfield, Brownfield для забезпечення економічного зростання регіону;
- збільшення кількості успішних інвестиційних проєктів, що реалізуються на території області;
- промоція Хмельницької області шляхом виготовлення та розповсюдження сувенірної продукції, представлення потенціалу регіону в Інтернет-мережі;
- успішна реалізація проєктів державно-приватного партнерства [9].

Хмельниччина має значний потенціал для виробництва органічної продукції, її експорту та споживання на внутрішньому ринку. Загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель у 2020 р. становила близько 5,5 тис га (від загальної площі земель сільськогосподарського призначення). Протягом останніх п'яти років площа органічних сільськогосподарських земель області зросла втричі.

Сільське господарство дає можливість росту харчової та переробної промисловості. Підприємствами даної галузі забезпечується 66,1% загального обсягу реалізації промислової продукції регіону. Продукція харчової галузі стала конкурентоспроможною і задовольняє потреби різних категорій споживачів.

Реалізація інвестиційних проєктів має сприяти розвитку агропромислового комплексу області шляхом:

- збільшення обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції та поліпшення її якості;
- підвищення продуктивності сільського господарства, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій;
- формування мережі збуту сільськогосподарської продукції на кооперативних засадах;
- поліпшення матеріально-технічної бази особистих господарств населення, малих фермерських господарств, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;
- просування сільськогосподарської продукції сільськогосподарських товаровиробників на організований аграрний ринок;
- відновлення роботи, технічне переоснащення переробних підприємств та підприємств із виробництва тваринницької продукції;
- зростання частки переробної продукції у загальному обсязі агропромислових та зростання її доданої вартості;
- розвитку малого та середнього бізнесу у сфері сільськогосподарського виробництва;
- стабілізації цінової ситуації на продовольчому ринку;
- покращення зберігання сільськогосподарської продукції;
- запровадження стандартів якості у виробництві харчових продуктів;
- підвищення рівня зайнятості у сільській місцевості;
- збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів [9].

Хмельниччина вважається одним із регіонів перспективного розвитку туризму в Україні. Це пояснюється особливостями її географічного розташування, сприятливим кліматом, багатством природно-ресурсного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу.

Визначними туристичними місцями області є Національний природний парк «Подільські Товтри», Національний історико-культурний заповідник «Кам'янець», державні історико-культурні заповідники «Товтри» і «Самчики». Серед природних туристичних ресурсів вагоме місце посідають річки Дністер та Південний Буг. Ці водні об'єкти мають загальнодержавне значення, що дає змогу розвивати водні види туризму, збільшувати будівництво туристично-розважальних та спортивних комплексів на воді.

Перспективним для розширення туристичного використання є запаси мінеральних вод поблизу містечка Сатанова, села Макова, де вже побудовано низку санаторно-курортних закладів і центрів відновлення здоров'я на базі мінеральних вод.

Отже, дослідження організаційно-економічних умов діяльності сільськогосподарських підприємств Хмельницької області свідчить про таке:

- основними виробниками сільськогосподарської продукції є сільськогосподарські підприємства. Питома вага виробленої ними продукції становить понад 60%, із них десята частина продукції виробляється фермерськими господарствами;
- найпотужнішим складником галузі рослинництва області було і залишається зернове господарство, що повною мірою забезпечує продовольчу безпеку регіону. Діяльність сільгосптоваровиробників протягом досліджуваного періоду була рентабельною, чому сприяла державна підтримка в плані створення сприятливого інвестиційного клімату, дотаційної політики та пільгового оподаткування результатів діяльності;
- Хмельниччина має значний потенціал для виробництва органічної продукції, її експорту та споживання на внутрішньому ринку;
- основними завданнями розвитку туризму на Хмельниччині є формування туристично-рекреаційного комплексу, який задовольняв би потреби населення в санаторно-курортному лікуванні, відпочинку і туризмі; формування ринку конкурентоздатних на міжнародному рівні рекреаційних послуг на основі ефективного використання наявних природних і культурно-історичних ресурсів з одночасним збереженням екології; залучення максимальної кількості туристів на територію області; збільшення обсягів надходження коштів, у тому числі валютних, до місцевих бюджетів, збереження чистоти природного середовища.

Висновки з проведеного дослідження. Із метою виявлення можливостей поглиблення диверсифікації сільськогосподарських підприємств здійснено поглиблений аналіз організаційно-економічних умов їхньої діяльності. Організаційно-економічні умови функціонування сільськогосподарських підприємств України і Хмельницької області забезпечують ефективне виробництво та подальшу диверсифікацію їхньої діяльності. Визначено, що диверсифікація покликана сприяти більш повному використанню природного та ресурсного потенціалу села, розвитку інфраструктури та забезпеченню продуктивної зайнятості населення. Доведено доцільність розвитку аграрного туризму як перспективного напрямку диверсифікації діяльності у разі створення агросадіб на базі сільськогосподарських підприємств. Перспективним напрямом дослідження є обґрунтування доцільності подальшого розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та утворення нових на базі функціонуючих сільськогосподарських підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бурляй О.Л., Коротеєв М.А. Передумови диверсифікації виробництва у сільськогосподарських підприємствах. *Збірник наукових праць ВНАУ Серія «Економічні науки»*. 2013. № 4(81). С. 55–63.
2. Павленчик Н.Ф. Економічний розвиток аграрних підприємств на засадах диверсифікації їх діяльності. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 57–64.
3. Перегуда Є.Ф. Теоретичні аспекти диверсифікації господарської діяльності підприємств АПК. *Економіка АПК*. 2013. № 10. С. 113–116.
4. Статистичний щорічник України за 2019 рік / Державна служба статистики України. Київ, 2020. 455 с.
5. Статистичний щорічник України за 2020 рік / Державна служба статистики України. Київ, 2021. 455 с.
6. Сільське господарство України 2019 / Державна служба статистики України. Київ, 2020. 230 с.
7. Сільське господарство України 2020 / Державна служба статистики України. Київ, 2021. 230 с.
8. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2020 рік / Головне управління статистики у Хмельницькій області. Київ, 2021. 449 с.
9. Стратегія розвитку Хмельницької області на 2021–2027 роки : Рішення обласної ради від 20 грудня 2019 р. № 49-29/2019. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/strategiya-rozvytku-hmelnytskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf> (дата звернення: 28.12.2021).
10. Хмельниччина інвестиційна. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=20530# (дата звернення: 27.12.2021).
11. Чукіна І.В. Напрями і пріоритетні завдання диверсифікації виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 35. С. 80–85.
12. Чикуркова А.Д., Юр'єв В.В. Теоретичні аспекти розвитку диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2021. № 21–22. С. 80–86.
13. Україна у цифрах, 2020 / Державна служба статистики України. Київ, 2021. 46 с.

REFERENCES:

1. Burlyay O.L., Korotyeyev M.A. (2013) *Peredumovy dyversyfikatsiyi vyrobnytstva u sil'skohospodars'kykh pidpryyemstvakh* [Prerequisites for diversification of production in agricultural enterprises]. *Zbirnyk naukovykh prats' VNAU Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 4 (81), pp. 55–63. (in Ukrainian)

2. Pavlenchuk N.F. (2019) *Ekonomichnyy rozvytok ahrarnykh pidpryyemstv na zasadakh dyversyfikatsiyi yikh diyal'nosti* [Economic development of agricultural enterprises on the basis of diversification of their activities]. *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 57–64. (in Ukrainian)
3. Perehuda Y.E. (2013) *Teoretychni aspekty dyversyfikatsiyi hospodars'koyi diyal'nosti pidpryyemstv* [Theoretical aspects of diversification of economic activity of agricultural enterprises]. *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 113–116. (in Ukrainian)
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2020) *Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2019* [Statistical collection of Ukraine for 2019]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2021) *Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2020* [Statistical collection of Ukraine for 2020]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2020) *Sil's'ke hospodarstvo Ukrayiny 2019*. [Agriculture of Ukraine 2019]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2021) *Sil's'ke hospodarstvo Ukrayiny 2020*. [Agriculture of Ukraine 2020]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.
8. Holovne upravlinnya statystyky u Khmel'nyts'kiy oblasti. (2021) *Statystychnyy shchorichnyk Khmel'nyts'koyi oblasti za 2020 rik*. [Statistical collection of Khmelnytsky region for 2020]. Khmel'nyts'kyy: Holovne upravlinnya statystyky u Khmel'nyts'kiy oblasti.
9. *Stratehiya rozvytku Khmel'nyts'koyi oblasti na 2021–2027 roky*. (2019) [Development Strategy of Khmelnytsky region for 2021–2027]. Rishennya oblasnoyi rady vid 20 hrudnya 2019 roku № 49-29/2019.
10. *Khmel'nychchyna investytsiyana*. (2021) [Khmelnytsky investment].
11. Chukina I.V. (2018) *Napryamy i priorytetni zavdannya dyversyfikatsiyi vyrobnycho-hospodars'koyi diyal'nosti ahrarnykh pidpryyemstv* [Directions and priority tasks of diversification of production and economic activity of agricultural enterprises]. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*, vypusk 35, pp. 80–85. (in Ukrainian)
12. Chykurkova A.D., Yur'yev V.V. (2021) *Teoretychni aspekty rozvytku dyversyfikatsiyi diyal'nosti sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv* [Theoretical aspects of the development of diversification of agricultural enterprises]. *Ahrosvit*, no. 21–22, pp. 80–86. (in Ukrainian)
13. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2021) *Ukrayina u tsyfrakh, 2020*. [Ukraine in numbers, 2020]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.